

IDENTITATEA ÎNTRE OBSESIE ȘI DEMERS COGNITIV

Un nou tom din buletinul Fundației Academice "A. D. Xenopol" se înfiripă acum, compulsând texte pe tema identității, una din cele mai ardente și mai obsesive, explorată cu mijloace diverse și adusă pe cât posibil la zi, fie și secvențial, pe seama vastei, inepuizabilei bibliografii existente.

Coordonatorul culegerii, dr. Cătălin Turliuc, a mai întocmit una, în aceeași publicație (*Xenopoliana*, V, 1997), al cărei interes pentru specialiștii din domeniile conexe este acum de natura evidenței. Setul amintit se ocupa de *Naționalism, etnicitate, minorități*, identitatea fiind oarecum subînțeleasă, ca temei al demersurilor de acest fel. Un altul, coordonat în aceeași publicație (VII, 1999) de dr. Flavius Solomon, poate fi socotit și el ca vizând tema identitară, cu atenția dirijată însă către *Confesiune, societate, națiune*. În ansamblu, era vorba de concepte afine, al căror studiu aplicat la spațiul românesc impunea, firește, abordări multidisciplinare.

Poate că nici o altă temă nu reclamă așa de mult reflecția istoricului, la acest final de secol și de mileniu, ca tema identității, ajunsă în ultimul timp obsesivă pentru analiștii mai sensibili la provocările timpului. Dacă, citit în cheie identitară, mileniul II dezvăluie, cum e și firească, o lungă succesiune de schimbări, metamorfoze, renovații, în orice domeniu al istoriei umane, secolul care îl încheie excelează printr-un ritm spectaculos, unic, al mutațiilor de tot felul, ceea ce conferă tensiunii identitare un dramatism aparte¹.

Interesul pentru identitate se nutrește din cele mai diverse izvoare, cointeresând mai toată sfera disciplinelor umaniste. Motivată, inițial, în epoca modernă, mai ales de procesul formării națiunilor și de unificare, pe această bază, a statelor respective, interesul amintit avea să-și diversifice sensibile sursele, modalitățile de expresie, efectele, devenind o temă centrală, în ultimele două secole, peste tot în Europa și chiar dincolo de limitele acesteia, oriunde modernizarea s-a impus ca un fenomen inerent.

Tema în discuție a beneficiat, în ultimul timp, de numeroase analize, bibliografia ei sporind sensibil, la noi ca și în restul lumii, pe seama unor inițiative care adesea aveau la bază rațiuni de "corectitudine politică", susceptibile să privilegieze noile paradigme privitoare la studiul rasei, etnicității, genului, minoritarilor de orice fel, în dezacord cumva cu reperele canonice tradiționale².

În pofida presiunii pe care acest tip de gândire o exercită încă, sau poate tocmai de aceea, chestiunea identității constituie așadar o temă la ordinea zilei și e departe încă de a primi soluții larg acceptabile. Bibliografia respectivă se

amplifică mereu, făcând anevoioasă orice tentativă de bilanț, fie acesta și redus la zona investigației istorice propriu-zise. Totuși, asemenea încercări s-au făcut mereu, pe teren strict profesional, însă și din motive paraștiințifice, ca efect al regândirii statutului națiunii în lumea postmodernă. Mai toate disciplinele umaniste s-au implicat în rezolvarea acestui complex tematic, nepuizabil prin chiar natura lui dinamică și contradictorie.

În plină epocă a globalizării pe diverse planuri, fenomen nu mai puțin complex și controversat, era firesc ca istoricii să reacționeze, din perspectiva lor, căutând a situa fenomenul într-o legitimă diacronie. Fapt semnificativ, întâia temă majoră pusă în discuție la ultimul lor congres mondial (Oslo, 6-13 august 2000) a fost tocmai "mondializarea istoriei", examinată sub unghi conceptual și metodologic. O dezbatere inițială și alta de încheiere, concludivă, au subliniat și mai mult importanța acestei preocupări, pe care evenimentele din ultimul deceniu au acutizat-o sensibil³.

Deontologia e readusă în discuție, nu fără teme, în mai toate zonele etnoculturale, pornindu-se de la răspunderile istoriografiei, adesea recunoscute însă rareori și onorate cum se cuvine. Revista *Apollon*, scoasă cu ocazia amintitului congres, a ținut să repună pe tapet, dacă mai era nevoie, problematica "uzului și abuzului" în istoriografie⁴, iar *Scandinavian Journal of History*, apărută simultan, a găzduit texte semnificative pentru dezbateră în curs, sesizată adesea ca având nuanțe dramatice. *A common identity or not?* Interogația identitară nu se limitează la vechile teme, ci implică deja epistemologia ("cognitive identity"), în forme destul de variate⁵. M. Heidegger însuși a făcut din principiul amintit (*Der Satz der Identität*) o temă esențială, iar sub unghi cognitiv "cea mai înaltă lege a gândirii"⁶, una demnă de studiat și în spațiul istoriei ca discurs. "Gândirea a avut nevoie de mai bine de două mii de ani ca să conceapă în mod propriu un raport atât de simplu cum este mijlocirea înlăuntrul identității. Ar trebui atunci ca noi să credem că pătrunderea reflexivă în originea esențială a identității s-ar putea înfăptui într-o singură zi? Tocmai pentru că această pătrundere cere un salt, ea are nevoie de timp, timpul gândirii, care este un altul decât acela al calculului care astăzi consumă peste tot gândirea noastră"⁷. Fără străduință reflexivă, nici istoria nu-și poate împlini rostul, cum ne previn mereu, de la Herodot încoace, slujitorii ei mai de seamă. Identitatea, cu nenumăratele-i ipostaze, a fost mereu o temă de neocolit, iar modul de tratare în continuă evoluție.

Asemenea preocupări există demult, însoțind pas cu pas fenomenul național, cu momente de acalmie sau de acută polemică, mai ales în veacul nostru, atât de profund marcat de extremism⁸. Nu le putem sistematiza aici, cu toate că un atare demers s-ar vădi foarte util, dată fiind mulțimea și diversitatea lor deconcertantă. Trebuie spus totuși că există și la noi, din fericire, câteva nuclee istoriografice, care au produs în ultimii ani analize demne de tot interesul,

semn al unei nevoi reale de comprehensiune, explicație și comunicare, într-o epocă de rapide mutații pe atâtea planuri.

În afară de unele demersuri revuistice, oarecum ocazionale⁹, se cuvin amintite și câteva articulări colective de un cert interes pentru istoriografia temei¹⁰. Inițiative individuale, destul de numeroase¹¹, completează un tablou policrom, plin de nuanțe, asupra căruia nu se poate insista acum.

Unele sugestii se pot degaja însă din prezentul volum, gândit ca o suită de exerciții pe aceeași temă. Evident, textele în discuție angajează numai pe autorii lor, destul de diferiți ca specialitate și tip de abordare, congruenți totuși, până la un punct, în viziunea asupra fenomenului. Ei par a fi înțeleși, din dezbaterile produse în ultimul sfert de secol, că tema națiunii, strâns legată de apartenența la o tradiție culturală, nu se poate trata în fugă, sub presiunea unei comenzi sau prin asumarea unui tip de “gândire politicește corectă”, din păcate prea reduționistă pentru a îngădui “răspunsuri corecte”.

Să sperăm că e un pas înainte spre o analiză mai nuanțată a unui fenomen ce se vedește, practic, inepuizabil. Un gest născut din ceea ce s-ar putea numi, cu o sintagmă deja curentă, “corectitudine profesională”¹².

Alexandru Zub

1 Cf. Sorin Antohi, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*, București, 1991; *Civitas Imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, București, 1994 (Iași, 1999); *Exercițiul distanței. Discursuri, societăți, metode*, București, 1997; *Imaginaire culturel et réalité politique dans la Roumanie moderne. Le stigmat et l'utopie*, Paris, 1999; G. Andreescu, *Naționaliști, antinaționaliști... O polemică în publicistica românească*, Iași, 1996; Jordan Chimet (ed.), *Momentul adevărului*, Cluj-Napoca, 1996; Al. Zub (ed.), *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, Iași, 1996; Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997; Andrei Cornea, *Turnul Khazar. Împotriva relativismului contemporan*, București, 1997; Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, București, 1998; Tom Gallagher, *Democrație și naționalism în România, 1989-1998*, București, 1999; Daniel Barbu (ed.), *Firea românilor*, București, 2000; Mirela-Luminița Murgescu (ed.), *Identități colective și identitate națională. Percepții asupra identității în lumea medievală și modernă. In memoriam Alexandru Duțu*, București, 2000. Etc.

2 Harvey C. Mansfield, *Politiquement correct*, in *Commentaire*, 83/automne 1998, p. 617-627.

3 19th *International Congress of Historical Sciences. Proceedings Actes*, Oslo, 6-13 August, 2000, p. 3-52.

4 *Apollon 2000. Research Magazine from the University of Oslo*, p. 1-48: *The power of History*.

5 *Scandinavian Journal of History*, Oslo, vol. 25, 2000, 1, 2, p. 1, 25 etc.

6 Martin Heidegger, *Der Satz der Identität*, in vol. *Identität und Differenz*, Pfullingen, 1957, p. 12-34. Versiune românească de Dan Ovidiu Totescu, *Principiul identității*, București, 1991, p. 9.

7 *Ibidem*, p. 19.

8 Eric Hobsbawm, *Age of extremes*, London, 1994; ed. rom., București, s.a.

9 *Agora; Apostrof; Astra; Contemporanul; Convorbiri Literare; Cronica; Cuvântul; Dacia Literară; Dilema; Echinox; Euphorion; Familia; Interval; Krisis; Orizont; Provincia; România Literară; Sfera Politicii; Steaua; Vatra* etc.

10 *Problema identității*, in *Krisis*, 1995, 2, ed. Gheorghe Ștefanov; *Identitate/alteritate în spațiul cultural românesc*, ed. Al. Zub, Iași, 1996; *Identitate și alteritate. Studii de imagologie*, I, ed. N. Bocșan, V. Leu, 1996; II, 1998 (ed. N. Bocșan, S. Mitu, T. Nicoară); *A treia Europă*, ed. A. Babeți, C. Ungureanu, I, 1997; II, 1998; *Identități colective și identitate națională...*, ed. Mirela-Luminița Murgescu, București, 2000; *Globalism și identitate*, ed. Mircea Malița, in *Mileniul III*, I, 1999; *Globalizarea: realități și incertitudini*, in *Agora*, II, 2000, 2-4.

11 Grigore Georgiu, *Națiune, cultură, identitate*, București, 1997; Mircea Malița, *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, București, 1998; Luminița Iacob, Ovidiu Lungu, *Imagini identitare*, Iași, 1999.

12 Stanley Fish, *Professional correctness: literary studies and political change*, Harvard University Press, 1999.